

Л. В. Рябець

Ім'я по батькові

ІМ'Я ПО БАТЬКОВІ - вид антропоніма (патронім), утворений від офіційного імені батька за допомогою суфіксів -ич(-іч), -ович (для чоловіків) та -івна (для жінок). І. п. б. завжди посідає постпозицію стосовно особового імені і не відділяється від нього служб. словами або ін. лексемами. У паспорті громадянина України особа ідентифікується трилексемно - за прізвищем, іменем та І. п. б. Натомість у закордон. паспортах українців є лише дві рубрики - прізвище та ім'я. Нині триває дискусія не тільки в професій. колах науковців, але й на рівні зацікавлень пересічних українців, про те, чи властиве І. п. б. укр. мові, чи воно є проявом іншомов., зокрема рос., впливу на укр. антропонімну систему. Ця дискусія має істор. корені, адже в період установаження офіцій. формул іменування окремі частини України входили до складу різних держав, де шляхи формування стандартів ідентифікації особи мали свої особливості. Тому в 1-й пол. 20 ст. українці, які проживали на території СРСР, в офіцій. документах записувалися трилексемно, а ті, що були громадянами ін. європ. держав, - дволексемно. Теза про рос. коріння патроніма протирічить істор. фактам, зафіксов. у різних писем. джерелах. Традиція називати особу за її батьком іде ще з праслов'ян. часів, свідченням чого можуть бути мовні засоби творення патроніміч. назв. Дехто з дослідників вважає, що ці антропонім. одиниці віддавна використовувалися не як додатковий компонент до імені, а як евфемістична назва в межах однолексем. способу ідентифікації особи, викликана язичниц. табу на особове ім'я. Віра в магічну силу та ототожнення імені з його носієм спричинила заборону вимовляти ім'я людини вголос, тому до близьких зверталися алегорично: «син такого-то», «дочка такого-то». Ці архаїчні забобони збереглися донині в деяких народів, зокрема ненців, мордві, башкирів. Таку заборону в давніх слов'ян пов'язують з обрядом [ініціації](#) (зокрема з переходом особи до ін. соц.-вікового стану). Традиція ідентифікації особи без згадування її імені довше зберігалася при номінації жінок, що підтверджено літопис. фактами, літ. творами (Ярославна у «Слові о полку

Ігоревім»; власне ім'я жінки жодного разу не називалося, якщо в б~~у~~юг~~і~~ посилання на батька особи) і сучас. діалект. матеріалами. Самостійні патроніми засвідчуються ранньописем. пам'ятками всіх слов'ян. народів. У літописах 11-12 ст. зафіксовані дволексемні іменування: Всеславъ Микоуличъ, Василько Ярополчичъ та ін. У староукр. писем. джерелах пізнішого періоду виразно виявляється тенденція до частішого вживання дволексем. антропонім. формул, до того ж, за кількістю онімів можна було визначити статус іменованої особи. У грамотах 15 ст. однолексем. антропонімами називали міщан, а також духовенство, слуг. Панство ідентифікувалося по-різному: у грамотах Центральної України, Полісся та Галичини - переважно дволексемно, на Буковині, у більшості, - однолексемно; шляхта називала себе трилексемно. Підтвердженням того, що І. п. б. є результатом тривалого розвитку української мови, є ще й той факт, що патронім на -ич зберіг свою прадавню функцію, залишившись похідним утворенням від особового імені батька, хоча в зх. областях України досить поширені прізвища з таким суфіксом. Найтиповіший для 16 ст. патронім на -енк(о) з часом трансформувався у прізвище, яке й нині найчастіше трапляється в Україні. Уживання І. п. б. сьогодні є виявом поваги й шанобливого ставлення до співрозмовника. В останні роки спостерігається тенденція до заміни трилексем. антропонімоформули офіцій. іменування особи на дволексемну. Якщо наприкінці 20 ст. у повідомленнях ЗМІ перших осіб держави називали за прізвищем, іменем та по батькові, то нині звичнішими є форми без І. п. б., як до того називали лише діячів культури та мистецтв. У сучас. антропосистемах І. п. б. офіційно вживається лише в східнослов'ян. і болгар. мовах.

Рекомендована література

1. Редько Ю. К. Сучасні українські прізвища. К., 1966;
2. Худаш М. Л. З історії української антропонімії. К., 1977;
3. Масенко Л. Т. Українські імена і прізвища. К., 1990;
4. Медвідь-Пахомова С. М. Еволюція антропонімних формул у слов'янських мовах. Уж., 1999;
5. Радевич-Винницький Я. Вживати чи не вживати «по батькові»? // УМЛ. 2001. № 2(210); Пахомова С. М. Доля українських патронімів на -ич // Актуал. питання антропоніміки: Зб. мат. наук. читань пам'яті Ю. Редька. К., 2005.

Бібліографічний опис:

Ім'я по батькові / Л. В. Рябець // Енциклопедія Сучасної України
[Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г.
Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних
досліджень НАН України, 2011. – Режим доступу:

<https://esu.com.ua/article-13313>

2001-2024 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним
законодавством України

([докладніше](#)).